

Звіт про відрядження З. Федунківа до м. Рожнятова, с. Голинь, с. Нижній Струтинь, смт. Брошнів 9–10 вересня 2003 р. – Арк. 4–6.
24. *Пришляк Н.* Пам'ятник – від слова пам'ять? / Н. Пришляк // Світ молоді. – 1992. – 8 травня. **25.** *Рибчак П.* Не дай Боже спом'янути ... халтурою в граніті... / П. Рибчак // Галичина. – 1992. – 13 листопада.
26. *Ровенчак О.* Козаки надіялись на захисток. І з'явилося село

Надіїв / О. Ровенчак // Галичина. – 1997. – 4 лютого. **27.** *Стефурак Н.* «Він, ким зайнялось і запалало» / Неоніла Стефурак // Галичина. – 2008. – 8 березня. **28.** *Угорчак Ю.* Які пам'ятники потрібні, або Чи не краще менше та краще / Юрій Угорчак // Галичина. – 1990. – 19 вересня.

Олена Щербакова

«Нев'януца квітка» українського балету («Лілея»): Шевченкові смисли образів і сценічна доля вистав

Стаття присвячена ретроспективному оглядові етапних подій національної культури, які пов'язані зі сценічною долею знакових однойменних балетних вистав за баладою Тараса Шевченка «Лілея» (1846) на музику Костянтина Данькевича.

The article is dedicated to the retrospective revue of the turning points of the national culture which are connected with the stage destiny of the ballet performances staged under the same name according to Taras Shevchenko's ballad «Lileya» (1846) set to Konstantyn Dankevych's music.

Маємо на меті привернути увагу поціновувачів образно-символічної репрезентації українськості у спадщині Тараса Шевченка до одного з унікальних музично-сценічних шедеврів національної культури, який влучно названо у заголовку однієї зі статей Павла Білаша «нев'януцою квіткою» українського балету (Київ, 1994) [2]. «Лілея» стала першою ластівкою і дорогоцінною перлиною національного хореографічного мистецтва з утілення шевченкових поетичних образів на балетних сценах України та займає особливу сторінку у літописі театральномузичної і кінематографічної шевченкіани. До її аналізу долучилися такі відомі українські мистецтвознавці, як-то: Ванда Володько, Степан Дубенко, Марія Загайкевич, Юрій Станішевський, Василь Туркевич, Олена Шаповал та багато інших, а також численні дослідники-початківці (зокрема, й авторка статті).

Зосередимося на ретроспективному оглядові етапних подій у його творенні, коротко характеризуючи деякі особливості творчих шукань українських хореографів (І. Балашова, Галини (Ганни) Березової [далі – Галини Березової], Вахтанга Вронського (Надірадзе) [далі – Вахтанга Вронського], Василя Лапокниша, Анатолія Шекери (Шикеро) [далі – Анатолія Шекери], Германа Ісупова, Валерія Ковтуна, Віктора Троценка) та прослідковуючи за перипетіями головних шевченкових образів, сюжетів і мотивів на театральних сценах незалежної України.

Створена понад 167 років тому (Київ, 25 липня 1846 р.) [10, с. 373–375; 753–754] шевченкова балада «Лілея» й до сьогодні не залишає байдужими поціновувачів не тільки шевченкового поетичного таланту, а й багатьох митців із плеяди долучених до творення чи аналізу «нев'янучої квітки» українського балету – лібретистів, композиторів, хореографів, диригентів, постановників, акторів, сценографів, режисерів, художників, костюмерів, декораторів, музикантів, журналістів, театральних критиків, мистецтвознавців тощо. «Лілеїв» відлік починається із 1939 р., з тим (1940, 1945–1946, 1951, 1956, 1958–1959, 1964, 1976, 1989, 1990 рр.) однойменна вистава

час-від-часу ненадовго з'являється в репертуарі декількох провідних балетних театрів, даючи змогу глядачеві прослідкувати за ретроспекцією подальших перипетій шевченкових образів (зокрема, таких важливих і щемливих для його творчості – жіночих), сюжетів і мотивів у культурно-мистецькому житті України початку ХХІ століття (2002/2003–2013 рр.). І якщо самі вистави зазнавали більш сучасних змін балетного лібретто та нових хореографічних версій відомого балету, незмінним в усіх «Лілеях» залишався автор їх музичного супроводу – Костянтин Данькевич, який за життя не припиняв роботи над своїми музичними образами.

1. Перша етапна подія у творенні першого національного класичного балету, який став значною віхою в українській хореографії кінця 30-х – початку 40-років ХХ ст., пов'язана із підготовкою до прем'єрного показу «Лілеї». 1939 р. в Україні широко відзначалося 125-річчя від дня народження Тараса Шевченка; до цього ювілею було призначено прем'єру балету у Києві. Це був рік творення балетної музики Костянтина Данькевича, побудованої на матеріалі українських народних пісень, лібретто Всеволода Чаговця за мотивами шевченкового «Кобзаря» та хореографії Галини Березової із синтезом класичних і фольклорних елементів. За їхнім задумом, Лілея – не просто головна дійова особа однойменної балади, а збірний образ багатьох шевченківських героїнь; на прикладі її життя відтворено еволюцію жіночого образу у шевченковій творчості – з покірної і боязкої дівчина перетворюється на рішучу й мужню, яка мститься князеві за свою зневажену честь. В основу сюжету свого першого балету композитор, лібретист і балетмейстер поклали не один твір Тараса Шевченка, а мотиви численних його поезій, серед яких насамперед згадуються «Лілея», «Сліпий», «Утоплена», «Русалка», «Княжна», «Марина», «Відьма». Це, на думку знаних мистецтвознавців, не завадило сприйняттю драматургії твору як єдиного цілого. Прем'єра «Лілеї» у Київському театрі опери та балету імені Т. Г. Шевченка здійснилася лише у серпні 1940 р. Через репресії 1937–1938 рр.,

яких зазнали представники української творчої інтелігенції, цей намір постійно відкладався. У червні 1941 р. життя першої «Лілеї» на сцені столичного театру перервалося, – вдруге до неї повернулася евакуйована балетна трупа у 1945 р. На цей час (1945–1946) припадають постановки вистави у Львові і Харкові. А наступна київська редакція балету здійснена Галиною Березовою у 1951 р.

2. Другою знаковою подією у творенні однойменного балету стала поява нової «Лілеї» наприкінці 60-х років ХХ ст. – першого україномовного радянського фільму-балету, створеного на основі балетної постановки Вахтанга Вронського (1956) і відзнятого на Київській кіностудії художніх фільмів імені О. П. Довженка (1958) [1; 5, с. 124–131; 11]. Прем'єрні покази відбулися 1959 р., надалі її побачили й добре сприйняли у багатьох країнах світу [5, с. 131]. Ця кольорова кінострічка – здійснена за сценарієм і постановкою Вахтанга Вронського та Василя Лапокниша (музика Костянтина Данькевича, лібретто Всеволода Чаговця) у виконанні балетної трупи й оркестру Київського державного ордену Леніна театру опери і балету ім. Т. Г. Шевченка. На екрані розгортається трагічна історія чистого кохання закріпаченої дівчини Лілеї (Євгенія Єршова) та її милого парубка Степана (Роберта Візиренка-Клявіна), яких люто переслідують князь. Лілея гине від руки смертельно пораненого князя, так і не встигнувши розквітнути повним цвітом; Степан, який втратив зір і щастя, стає грізним месником, піднімає народ на повстання проти поневолювачів [5, с. 125]. Лейтмотивом образу головної героїні у стрічці стала одна з улюблених пісень Тараса Шевченка «Ой зйди, зйди, ти, зіронько та вечірняя». Цікавою особливістю фільму визнано вдало дібраний Андрієм Малишком дикторський текст, який містить цілу низку поезій Кобзаря – від пристрасного заклик «Заповіту» до пророчих Поетових слів: «І на оновленій землі / Врага не буде, супостата, / А буде син, і буде мати, / І будуть люде на землі».

3. Третьою етапною подією вважаємо другу редакцію хореографічного втілення «нев'янучої квітки» українського балету, здійснену Анатолієм Шекерою як головним балетмейстером на київській сцені в 1976 р.; за 12 років до цього він уже мав такий досвід у львівському театрі (1964). За деякими відгуками і рецензіями у пресі, незважаючи на низку «не зовсім вдалих лексико-хореографічних нововведень», його київська «Лілея» привернула увагу поціновувачів хореографічного мистецтва цікавою драматургічною знахідкою – відмінним, порівняно з іншими редакціями, висвітленням постаті князя (зніжений галантний красень, який ставиться до оточуючої його «черні» з неприхованою погордою і байдужістю представника «вищої» раси) тощо. Зауважимо: ця сторінка з літопису театральності-музичності шевченкіани увіходить до контексту магістерської роботи Віктора Щербаківа «Хореографічна спадщина Анатолія Федоровича Шекери (Шикеро) як мистецьке явище в історії

української і світової культури: досвід системного осмислення» [15]. До розгляду цього питання можна залучити матеріали газетно-журнальної періодики, вибираючи із загального кола статей, відгуків і театральних рецензій власне ті, котрі безпосередньо стосувалися двох згадуваних Шекерівських постановок «Лілеї». На превеликий жаль, відеозаписів цих вистав не збережено, й архів Анатолія Шекери ще не вивчено. Його вдова – народна артистка України Елеонора Стебляк (яка, до речі, була київською виконавицею головної партії у цій виставі) лише нещодавно почала розбирати стоси документів із записами свого чоловіка; деякі з архівних документів вона люб'язно надала В. Щербаківу як своєму вихованцеві (із 2005 р.) для дослідження. Наскільки мені відомо, про «Лілею» там відомостей небагато, проте віднайдена єдина програма балету на три дії [9] із зазначенням постановників, дійових осіб і виконавців та коротким змістом вистави.

4. Наприкінці 90-років ХХ ст. Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької із 1989 р. й до сьогодні презентує двоактну виставу «Лілея» на музику Костянтина Данькевича. Із балетним лібрето Всеволода Чаговця за мотивами творів Тараса Шевченка можна ознайомитися на сайті Львівської опери [8]. Воно має наступний виклад: 1). Тепла весняна ніч на Івана Купала. Кидуючи вінки у воду, дівчата загадують свою долю. Вродлива, уквітчена вінком із лілей дівчина, Лілея зачарувала парубків. Вона зростала разом зі Степаном, а тепер прокинулось нове, досі не відоме їм почуття – кохання. Князь дає згоду на заручини закоханих. Та краса дівчини ранить серце магната. У нього виникає думка роз'єднати молодят: наказує привезти Лілею до замку, а Степану – стати до князівського двору за наймита. Але громада вирішує вирядити юнака до Запорозької Січі, а дівчину вберегти від кривд князя. 2). Ховаючись від погоні, Лілея опиняється на березі озера. Утомлену й самотню її знаходять цигани й оточують добротою і любов'ю. Від переживань, дівчина засинає і бачить дивний сон: у колі русалок її Степан. Та сон обривається... Йдуть сліпі, а за ними Степан, якого по дорозі до Запорізької Січі князеві гайдуки упіймали й осліпили. Знайшовши тут Лілею, Князь намагається вбити свого суперника. Та раптом приходить захист. Невблаганною є помста народу. Селяни вбивають Князя-злочинця. Сліпий Степан-Кобзар закликає до боротьби за волю і щастя [8].

5. Початок нинішнього століття (2002–2003 – 2013 рр.) ознаменовано декількома постановками. Одеська прем'єра відбулася напередодні Дня незалежності України і стала однією з перших балетних постановок на сцені відреставрованого театру (Одеса, 2002). Цікаво, що сучасні одеські постановники (І. Балашов і Віктор Трощенко) створили нове лібрето – на противагу оригіналові, де оповідалося про любов дівчини-кріпачки Лілеї й парубка Степана, переслідуваних князем, а завершувалося дійство сценою народного повстання. Вони надали оповідам

біографічного характеру – у них беруть участь і сам великий український мислитель, і герої його численних творів, – так що у новій редакції балет має назву «Лілея, или Вернисаж Т. Г. Шевченко» (на афіші значилося: «“Лілея или вернисаж Т. Г. Шевченко”. 11 годовщине Независимости Украины посвящается!». – О. Щ.) [12]. Музика у виставі збережена повністю; у ній звучать українські пісні «Ой, не світи, місяченьку», «Коло млину, коло броду», «Тихо, тихо Дунай воду несе» та ін. [Там само]. Детальніший презентаційний матеріал про створення цієї вистави як оригінальної балетної постановки (у двох актах, 6 картинах з прологом) в Одеському академічному театрі опери і балету знаходимо на інтернет-сторінці [«rockshop.te.net.ua»](http://rockshop.te.net.ua) [12]. У ньому зазначено, що у новій редакції балету Костянтина Данькевича «Лілея» в основу лібрето авторами покладено (із загальнолюдською вічною темою – протиріччя між особистістю художника і навколишньою дійсністю) життя і творчість Тараса Шевченка. Тож балет було задумано як вернісаж життєво важливих для Художника подій; він є хореографічним утіленням Заповіту великого генія в добу становлення незалежності українського народу. Є у цих матеріалах про балетну виставу і короткий виклад лібрето [12]. Знаходимо у театральних рецензіях на цю прем'єру критичні відгуки й коментарі [7], які можуть послугувати предметом для подальших студіювань.

6. Роком пізніше у телевізійних «Подобицях» (а згодом – через Інтернет) пройшов сюжет Анатолія Зорина «Премьерой «Лилеи» в Национальной опере закрыли театральный сезон» (Київ, 2003 р.) [6] (за 30 червня). Ця культурно-мистецька подія не могла залишитися не поміченою українською громадськістю. Як зазначає кореспондент, диригентові Олексію Баклану «вдалося створити музичну композицію з різних творів Костянтина Данькевича», що надало виставі динамізму; до того ж «глядачі побачили абсолютно оновлений спектакль – від лібрето і музики, до костюмів і декорацій». У новій редакції «менше бунту – більше лірики», «головна дійова особа – усуперемагаюча любов». У телеінтерв'ю Олексій Баклан розповідає, що, за задумом, вони «прагнули створити романтичну легенду-баладу про те, що любов невмируща. Лілея, яка віддає своє життя за коханого, не вмирає – вона перетворюється на мільйони, мільярди квіток, які прикрашають землю...» [6]. Прем'єрою виконавицею головної жіночої партії стала провідна прима-балерина Національної опери України Олена Філіп'єва; також цю партію виконували Наталія Лазебникова й ін. Про цю ж подію детальніше читаємо у статті Мар'яни Олейник «“Лілея”: облегченний вариант» з газети «День» (від 9 липня) із підзаголовком «Еще одна премьера, которой Национальный театр оперы и балета им. Тараса Шевченко завершил свой 135-й сезон, – балет Константина Данькевича “Лилея”» [13]. Авторка зазначає, що сьогодні, 27 років потому (мається на увазі поновлення «Лілеї» на київській

сцені Анатолієм Шекерою. – О. Щ.), «один из лучших образцов украинской хореографической классики снова в репертуаре Национального театра оперы и балета им. Тараса Шевченко» [13]; й не дивно, що прем'єра пройшла за повного аншлагу і з великим успіхом. Однак журналістка на докір співтворцям вистави поставила «недооцінку свого глядача»: постановники ж сьогоднішнього балету (водночас вони ж є і творцями сучасної версії балетного лібрето) «зосередились виключно на темі всепоглинаючої любові та самопожертви, геть виключивши з розповіді «прояви соціального протистояння». За її коментарем, «з точки зору переоголошеного серіальним “милом” глядача вільне поводження з класикою не пішло на користь постановці, зокрема, друга дія балету виявилась дещо “усічена” і в плані драматургії відчутно програє першій» [13]. Й насамкінець, висловлює сподівання, що сценічна доля нинішньої «Лілеї» буде щасливішою, аніж у її попередниць.

Так, після тривалої перерви «нев'янучу квітку» українського балету знову було поставлено на сцені Національної опери України. Тепер це здійснив Валерій Ковтун до відзначення подвійної дати – 60-річного ювілей та 40-річчя його творчої діяльності. Із публікації Тетяни Поліщук [14] дізнаємося, що для нього цей мистецький твір є знаковим: він неодноразово танцював у цій виставі, а минулого сезону зробив нову хореографічну версію відомого балету Костянтина Данькевича. Ювіляр твердив, що «у київському театрі “Лілею” ставили декілька разів, але балетові не дуже таланило»; «партійних босів лякала його національна тематика»; «мабуть, через це дирекція, від гріха подалі, виставу надовго викреслила з репертуару». Валерій Ковтун повідомив культурно-мистецький загал, що він «значно змінив сюжет; адже спочатку лібрето складалося з десяти шевченківських творів»; «зробив акцент на самій “Лілеї”»; а з соціально-побутового балету, який ставили його попередники, «поставив філософську притчу про кохання» [14].

7. Останнім часом балет «Лілея» (чи фрагменти з нього) скоріше можна побачити у репертуарі українських театрів (чи у концертній програмі окремих хореографічних колективів) на Шевченкові свята. Так нещодавно (10 березня 2013 р.) виставу показував Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької [8]. До речі, 1 березня у цьому ж приміщенні відбувся Ювілейний вечір з нагоди 90-річчя корифея театру, провідної солістки балету (1944–1968 рр.) педагога-репетитора балету, народної артистки України Наталії Слободян – однієї з нечисельних виконавиць образу шевченкової Лілеї (поряд із Антоніною Васильєвою, Аллою Гавриленко, Лілією Гражуліс, Ольгою Голицею, Євгенією Єршовою, Анастасією Ісуповою, Наталією Лазебниковою, Христіною Мордзік, Ольгою Павловою, Ольгою Рожевич, Людмилою Сморгачовою, Елеонорою Стебляк, Тетяною Таякіною, Оленою Філіп'євою, Раїсою Хилько й небагатьма ін.). Тому Лілеєве питання «Скажи

ж мені, мій братику, / Королевий Цвіте, / Нащо мене Бог поставив / Цвітом на сім світі?» й досі залишається риторичним. Відтак, попри свою нетривку сценічну долю балет «Лілея» був і залишається справжньою окрасою балетних труп українських театрів. У моєму ж особистому сприйнятті цей узагальнений образ шевченкової героїні здавна стояв поруч із такими поетичними жіночими образами нашої класичної літератури, як Ярославна із «Плачу Ярославни» Тараса Шевченка, Мавка з «Лісової пісні» Лесі Українки і Меланка зі «Свіччиного весілля» Івана Кочерги. Він є уособленням чистоти і вірності, вишуканості і гідності, віри, надії і любові.

Таким чином, подана до розгляду стаття присвячена ретроспективному оглядові етапних подій національної культури, які пов'язані зі сценічною долею знакових однойменних балетних вистав за мотивами шевченкових творів, в основі яких – балада «Лілея» (1846). Ми привернули увагу поціновувачів образно-символічної репрезентації українськості у спадщині Тараса Шевченка до одного з унікальних музично-сценічних шедеврів національної культури. Поява першого музично-сценічного твору «Лілея» (музика Костянтина Данькевича, лібретто Всеволода Чаговця, хореографія Галини Березової) ознаменувала народження першого національного балету і стала утіленням поетичних шевченкових – передусім жіночих – образів на провідних балетних сценах (Києва, Донецька, Львова, Одеси та Харкова). Вона стала першою ластівкою і дорогоцінною перлиною національного хореографічного мистецтва з утілення шевченкових поетичних образів на балетних сценах

України та займає особливу сторінку у літописі театральньо-музичної і кінематографічної шевченкіани.

1. Балет «Лілея» // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mz/2009_16/39.pdf.
2. Білаш П. «Лілея» – нев'януча квітка / Павло Білаш // Музика. – 1994. – № 2. – С. 4–5.
3. Бирзин Виктор. Парад прем'єр / Виктор Бирзин // Юг. – 2002. – 29 авт. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://yugahiv.narod.ru/sn29_8/8.html.
4. Володько В. Ф. Роль класичного танцю у створенні українського національного балету (до сторіччя з дня народження заслуженої артистки України Г. О. Березової) / Ванда Володько // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mz/2009_16/39.pdf.
5. Дубенко С. В. Тарас Шевченко та його герої на екрані / Степан Дубенко. – К.: Наук. думка, 1967. – 207 с.
6. Зорин Анатолий. Прем'єрой «Лілея» в Национальной опере закрыли театральный сезон / Анатолий Зорин // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/culture/theatre/2003/06/30/66085.html>.
7. Колтунова Елена. Танцуют все! / Елена Колтунова [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://porto-fr.odessa.ua/index.php?art_num=art020&year=2002&numb=39.
8. Лілея. Балет на 2 дії // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://visitlviv.net/event/ua/557_lileya; <http://www.lvivopera.org/contents/history/facts/history.html>.
9. Лілея. Балет на 3 дії. К. Данькевич: Програма. – К.: б/вид-ва, 1976. – б/номер.
10. Лілея. 1846 // Шевченко Тарас. Зібрання творів: У 6 т. / Тарас Шевченко. – К., 2003. – Т. 1: Поезія 1837–1847. – 784 с.
11. Лілея (1958) // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://wm-portal.com/film/3316-lileya.html>.
12. «Лілея или вернисаж Т. Г. Шевченко». 11 годовщине Независимости Украины посвящается! // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rockshop.te.net.ua/lileya/lileya.html>.
13. Олійник М. «Лілея»: полегшений варіант / Мар'яна Олійник // День. – 2003. – № 115. – 9 июля.
14. Поліщук Тетяна. «Лілея» для Валерія Ковтуна. Завтра знаменитий український танцівник, педагог і балетмейстер відзначить своє 60-річчя / Тетяна Поліщук // День. – 2004. – № 190. – 21 жов.
15. Щербаков В. В. Хореографічна спадщина Анатолія Федоровича Шекери (Шикеро) як мистецьке явище в історії української і світової культури: досвід системного осмислення: Магістерська робота / Віктор Вікторович Щербаков / Нац. ак. керівних кадрів к-ри і мистецтв; каф. хореографії. – К.: НАКККиМ, 2012. – 118 с.

Жанна Янковська

Відображення архетипів національного буття у поемі Т. Шевченка «Катерина»

Літературна творчість Тараса Григоровича Шевченка надзвичайно різноманітна. Стосовно правдивого віддзеркалення національного буття найглибшими є його малярство і поетична творчість. На основі методу міждисциплінарних зв'язків та культурологічно-філософського концепту С. Кримського «Дім – Поле – Храм», у цій розвідці зроблено спробу проаналізувати соціально-побутову поему Кобзаря «Катерина» на предмет відображення в ній національно-знакових архетипів, які засвідчують внутрішньо-глибинні рецептивні зв'язки його поезії із народною творчістю, а отже, притаманність їм такої риси, як фольклоризм.

Literary works of Taras Shevchenko are extremely diverse. His painting and poetry are true reflection of national life. Applying to the method of interdisciplinary relations and S. Krymskiy' cultural and philosophical concept «Home – Field – The Temple», this exploration attempts to analyze social poem «Catherine» to find national iconic archetypes, which confirms the presence of intra-deep receptive relationship between his poems and folk art and inherency such features as folklorism.

Літературна творчість Тараса Григоровича Шевченка надзвичайно багатогранна й різноманітна. Особливо знакові його поетичні твори, оскільки в них сконцентровано ментальні, психологічні, архетипні коди національного буття. Мабуть, через це вони ось уже більш як півтора століття є невичерпним джерелом не лише для звичайних читачів, але й для дослідників, кожен із яких знаходить у поезіях Кобзаря щось нове, щоразу ніби заново відкриваючи для себе й для інших нову грань його творчого генія.

На кожному етапі розвитку літератури, а відповідно й літературної критики, вчені знаходять нові аспекти для аналізу і тлумачення творів Тараса Шевченка. Проте в кожному разі це ніби відкриття ще одного шляху, ще одне етапне потрактування, ще одна сходинка, спроба досягнути глибини його непересічного слова. Власне, пізнання Шевченка нескінченне, мабуть, тому, що його твори «позачасові»: глибоко занурені в минуле, правдиво змальовують сучасне йому буття і прозріливо, навіть пророчо націлені в майбутнє. Інтерес